

Степаненко Кирило Володимирович,
доцент кафедри загальноправових дисциплін
кандидат юридичних наук, доцент
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

РОЗВИТОК ІНСТИТУТУ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЕЛЕМЕНТ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ

За загально визнаними стандартами, соціальна правова держава служить суспільству, прагне виключити або звести до мінімуму соціальні відмінності, характеризується конституційним правлінням, розвиненою правовою системою і верховенством права у суспільному житті, існуючою системою соціального контролю над владою і наявністю ефективних механізмів, що гарантують правову соціальну захищеність особистості і забезпечують їй увесь комплекс загально визнаних прав і свобод. В соціальній державі створюються і впроваджуються ефективні політико-юридичні механізми, що гарантують правову і соціальну захищеність громадян від свавілля, високий рівень забезпечення їх конституційних прав і свобод, серед яких важливим є право на безоплатну правову допомогу.

У міжнародних правових актах встановлені основні орієнтири стандартів якості правової допомоги. Так, в Основних положеннях про роль адвокатів [1] і Основних принципах, що стосуються ролі юристів [2] спеціально вказується, що уряди повинні забезпечувати належну кваліфікацію і підготовку юристів та знання ними професійних ідеалів і моральних обов'язків, а також прав людини і основних свобод, визнаних національним і міжнародним правом. Про кваліфікований характер юридичної допомоги йдеться також у Декларації про право і обов'язки окремих осіб, груп і органів суспільства заохочувати і захищати загально визнані права людини та основні свободи [3].

Конституція України встановила, що Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава [4]. Згідно зі статтею 59 Конституції України кожен має право на професійну правничу допомогу [4, ч. 1 ст. 59]. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. В Україні система безоплатної правової допомоги почала створюватися із набуттям незалежності та впровадженням міжнародних стандартів надання правової допомоги, особливо через конвенційний механізм захисту прав людини. У подальшому значимість цієї функції тільки зростала, а з прийняттям Закону України «Про безоплатну правову допомогу» з'явилася стійка інституціональна система надання безоплатної правової допомоги громадянам в межах концепції соціальної держави.

Основне соціальне призначення правової допомоги полягає у створенні належних умов ефективного захисту прав, свобод і законних інтересів громадян. Виходячи з цього, обов'язком держави є надання безоплатної

правової допомоги в будь-якій ситуації публічного обвинувачення, притягнення до відповідальності або обмеження прав і свобод громадян. В даному випадку соціальний аспект безоплатної правової допомоги полягає у тому, що для неї немає значення майновий стан громадянина або притаманні йому особливості. Держава зобов'язана створити умови, при яких реалізація права на доступ до правової допомоги не буде залежати від особистої правової обізнаності людини або його фінансових можливостей.

В останні роки в Україні склалася певна система пріоритетних прав громадян, реалізації яких держава надає всіляку підтримку, саме до таких прав відноситься право на безоплатну правову допомогу. Взаємодія правової допомоги та інших прав полягає в тому, що правова допомога в деяких своїх аспектах сама має елементи соціального права. Безоплатна правова допомога є різновидом соціальної допомоги в рамках соціальних зобов'язань держави і суспільства перед найбільш соціально незахищеними групами населення.

Зважаючи на важливість права на безоплатну правову допомогу, держава повинна створювати прозорі, зрозумілі та ефективні правові норми для його забезпечення, розвивати законодавство в цій сфері. Так, одним із проблемних питань залишається визначення змісту поняття «кваліфікована правова допомога». У вітчизняному законодавстві відсутнє єдине розуміння того, що мається на увазі під кваліфікованою правовою допомогою, а це, в свою чергу, призводить до невизначеності в питанні про забезпечення державою даного конституційного права громадян. Однією з ознак кваліфікованості такого роду послуги є те, що ця допомога надається не будь-якою особою, а кваліфікованим фахівцем, що володіє спеціальними знаннями в галузі права. Спеціальні пізнання можуть бути підтверджені дипломом про вищу освіту і іншими документами про юридичну освіту, а також документами, що підтверджують наявність у даної особи досвіду роботи за юридичною спеціальністю або проходження нею відповідного стажування.

На жаль, не тільки в Україні, але і в багатьох країнах світу стандарти, встановлені для надання безкоштовної правової допомоги, у більшості випадків формалізовані і не мають ефективності. Правова допомога сприймається часто не як другорядна потреба або як різновид благодійництва. Витрати на її фінансування з бюджету виділяються відповідно до такого підходу. З цього приводу багато вчених справедливо наголошують на необхідності створення стандарту якості правових послуг. Вимога ефективності правової допомоги обумовлює доцільність створення мінімального стандарту кваліфікованої правової допомоги, що передбачає наявність відповідної кваліфікації у особи, яка надає правову допомогу.

Таким чином, безоплатна правова допомога є невід'ємною умовою соціальної держави. Основне соціальне призначення безоплатної правової допомоги полягає у забезпеченні захисту прав, свобод і законних інтересів громадян. Виходячи з цього, обов'язком держави є надання безоплатної правової допомоги в будь-якій ситуації публічного обвинувачення,

притягнення до відповідальності або обмеження прав і свобод громадян. В Україні потрібно створити та впровадити на законодавчому рівні стандарт якості надання правових послуг, в основі якого повинна бути висока кваліфікація спеціалістів, які надають правові послуги громадянам на безоплатній основі.

Бібліографічні посилання:

1. Основні положення про роль адвокатів. Прийняті VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинам у серпні 1990 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_835#Text

2. Основные принципы, касающиеся роли юристов. Приняты Восьмым Конгрессом ООН по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями; Гавана, 27 августа - 7 сентября 1990 года. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_313#Text

3. Декларація про право та обов'язок окремих осіб, груп і органів суспільства заохочувати та захищати загальноновизнані права людини та основні свободи. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 9 грудня 1998 № 53/144. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_349#Text

4. Конституція України від 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України «Про відновлення дії окремих положень Конституції України» від 21 лютого 2014 р. Офіційний вісник. 2014. № 19. Ст. 583).